

جنگل ایران

گفتگو از مهندس الناز مسعودی

کارشناسان عقیده دارند که در گذشته‌ی دور، جنگل‌ها سطحی معادل ۳۰ درصد خاک کشور را می‌پوشانده و اگر چنانچه سرمایه‌گذاری و کار کارشناسی مناسب صورت گیرد، هنوز شرایط مساعد برای جبران کمبود سطح جنگل با عنایت به شرایط آبی و خاکی متنوع وجود دارد. در ایران نیز طی ۴۰ سال گذشته مساحت جنگل‌های کشور کاهش چشمگیری داشته است. هر چند درختان جزء صنایع سیال نیستند؛ اما تخریب سریع جنگل‌ها می‌تواند به دلایل زیر تاثیرات ژئوپلتیکی و فرامرزی ایجاد نماید:

الف) حذف پوشش جنگلی باعث فرسایش متنوع خاک و آلودگی رودها و صنایع آبی می‌گردد.

ب) ظرفیت جذب دی اکسید کربن و تولید اکسیژن کاهش یافته و پدیده گرم شدن زمین تشدید می‌گردد.

پیمان یوسفی آذری، مدیر کل دفتر امور منابع جنگلی سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری کشور، متولد سال ۱۳۵۳ اردبیل، دارای دکترای منابع طبیعی (در رشته جنگل) از دانشگاه علوم و تحقیقات تهران است. وی همچنین نماینده‌ی سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری کشور در کمیسیون خاور نزدیک، دفتر قاهره در بخش جنگل و عضو هیات رسمی جمهوری اسلامی ایران در اجلاس UFF۵ آمریکا- نیویورک و نماینده‌ی سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری کشور در کمیسیون پیرو در کشور مراکش، مصر و سودان، عضو کمیته تدوین پیش‌نویس سند کمیسیون عالی جنگلداری دنیا سال ۲۰۰۷، ایتالیا- رم و... می‌باشد.

از سوابق پژوهشی او می‌توان از ارایه مقاله شرکت در کنفرانس GIS/RS کشور چین، در سال ۲۰۰۳ با عنوان بررسی صحت توده‌های پوشش گیاهی حاصل از ماهواره لندست، ارایه مقاله و شرکت در کنفرانس جنگل‌های کوهستانی جهان، اتریش با عنوان علل تخریب جنگل‌های کوهستانی ایران، ۲۰۰۸ وین و... نام برد.

دکتر یوسفی به علاوه مقالات زیادی نیز در زمینه جنگل و توسعه رویشگاه‌های گیاهان دارویی و صنعتی در حفره زاگرس و... به نگارش در آورده است.

اهمیت جنگل‌ها

نزدیک به ۲۷ درصد سطح خشکی‌های جهان را جنگل تشکیل می‌دهد. این در حالی است که کمتر از ۷/۳ درصد خاک کشور ما را جنگل پوشانده است. به عبارت دیگر، وضعیت فعلی کشور در مقایسه با جهان در خصوص جنگل به شرح زیر است:

۲۶ درصد سطح جهان را جنگل فرا گرفته است که نزدیک به یک چهارم سطح آن یعنی ۷/۳ درصد به ایران تعلق دارد که از نظر سرانه جنگل، معادل یک سوم رقم جهانی؛ یعنی، ۰/۲ از ۰/۶ هکتار می‌باشد.

ج) به تنوع زیستی کره زمین آسیب‌های جدی وارد می‌شود. بر اساس استانداردهای اعلام شده از سوی سازمان خواروبار جهانی (FAO)، هر کشوری که پوشش جنگلی آن کمتر از ۱۰ درصد کل سطح آن کشور باشد؛ دارای وضعیت بحرانی از لحاظ جنگل بوده و جزء کشورهای با پوشش کم جنگل (LFCs) تلقی می‌شود. کشور ایران نیز با داشتن ۱۴ میلیون هکتار جنگل که حدود ۷/۳ درصد از کل جنگل جهان را شامل می‌شود، جزء کشورهای بحرانی از لحاظ سطح جنگل بوده و با پوشش کم طبقه‌بندی می‌شود.

جنگل ابر

استان سمنان با مساحتی بالغ بر ۹ میلیون هکتار یکی از وسیع‌ترین استان‌های کشور است. نزدیک به ۹۰ درصد وسعت آن را اقلیم خشک و نیمه خشک فرا گرفته است که جنگل‌های استان با سطحی معادل ۳۵۲۰۰۰ هکتار تنها معادل ۳/۹ درصد از سطح کل استان را به خود اختصاص داده است. در این میان در شهرستان شاهرود خطه‌ای کوچک و نادر از این جنگل‌ها با مساحتی بالغ بر سیزده هزار هکتار یعنی یک هزارم کل سطح استان در ناحیه سرد و مرطوب به نام جنگل‌های ابر واقع گردیده است.

جنگل ابر از طرف شمال، به جنگل‌های استان گلستان و از طرف شرق با منطقه اولنک؛ از طرف جنوب با کوه قاسم و کوه ابر و قطری و از طرف غرب با کوه یخام و تکیانو محدود است. میزان بارندگی در این منطقه بین ۶۰۰ تا ۶۰ میلی‌متر و متوسط حداکثر دما ۲۰ و حداقل دما ۶ درجه است. از سوی دیگر جنگل ابر در محل تلاقی ۳ جریان اقلیمی اصلی غرب و جنوب آسیا، یعنی جریان پرفشار سبیری (جریان خشک و سرد)، جریان پرفشار جنب حاره (جریان گرم و بیابان‌زا) و زبانه‌های اطلس و مدیترانه (جریان معتدل و مرطوب) می‌باشد. ترکیب این موقعیت جغرافیایی متفاوت و متضاد در یک منطقه کوچک جغرافیایی، در جهان کم‌نظیر است. همچنین منطقه جنگل ابر در بیشتر فصول سال پوشیده از ابر است و وجه تسمیه این جنگل، وجود همین ابرها است که در کرانه‌های خزر توسط جریان باد به ارتفاعات کوهستان هدایت می‌شوند. غلظت ابر در اغلب فصول سال در این جنگل باعث ایجاد پوشش گیاهی جالب و متنوع شده است. وجود ابر در قسمت‌های پایین دست در آبخیز شمالی، زیبایی این جنگل را دوچندان کرده است. این منطقه در حفاصل بین دو کلان اقلیم خشک و نیمه خشک، مرطوب و نیمه مرطوب واقع شده که این امر باعث ایجاد تنوع گیاهی و جانوری شده است. از گیاهان درختی می‌توان بلوط سرخدار، ممرز، افرا، شیردار، توسکا، آزاد، داغداغان

ارس و از گیاهان مرتعی گونه‌های کلاه میرحسن، چوبک، اسپرس، دم روباهی، آویشن و شیدر را نام برد. این منطقه از محدود مناطقی است که رشته کوه البرز در آن به حداقل عرضی خود رسیده و تقریباً از یک شاخه اصلی تشکیل می‌شود. از جانوران این منطقه می‌توان خرس قهوه‌ای، گرگ، پلنگ، خوک وحشی، شغال، روباه، خرگوش، گل و بز و از پرندگان کبک، کیوتر جنگلی، عقاب جنگلی، شاهین، فاخته و قرقاول

را نام برد. جنگل ابر دارای چشمه‌سارهای متعددی است که از آن جمله می‌توان به چشمه آلوچال، آب‌شرش، آبشار و چشمه مورد نظر اشاره کرد. وسعت منطقه جنگلی ابر و قطری، بیش از ۱۳ هزار هکتار بوده و از نوع جنگل‌های خزری یا هیرکانی است. این جنگل دارای تیپ ممرز-بلوط، بلوط-ممرز، بلوط-نمدار، ممرز-انجیلی-بلوط می‌باشد. ۲ گونه بسیار کمیاب در این جنگل‌ها وجود دارد که عبارتند از:

۱- سرخدار: آن را در مازندران و گرگان «سرخدار و سخدار»، در کتول گرگان «سوختال»، در رودسر و آستارا «سیردار» و در ارسباران «جیوا» می‌نامند. به فرانسوی

Ifcommun و Yew tree و Common yew و English yew درختی است از خانواده Taxaceae نام علمی آن Taxus baccata می‌باشد. درخت سرخدار یکی از گونه‌های چهار سوزنی برگ بومی و با ارزش جنگل‌های شمال است. طبق مطالعات پالئوبوتانیکی قدمت سرخدار به ۹۰ میلیون سال قبل می‌رسد که یکی از قدیمی‌ترین گونه‌های شمال و مربوط به اواخر دوران سوم و اوایل دوران چهارم زمین‌شناسی است که به دلیل در خطر انقراض بودن، جزء جوامع ذخیره گاهی طبقه‌بندی می‌شود و از نظر تنوع زیستی و حفظ ذخایر ژنتیکی و بوم‌شناختی، یکی از گونه‌های منحصر به فرد جنگل‌های خزری است. چوب آن در میان سوزنی‌برگان، استثناست زیرا صمغ ندارد؛ ولی بسیار با دوام است و کنده‌ی آن ۵۰ الی ۶۰ سال بعد از قطع درخت هم باقی

تجربه نشان داده است که پس از احداث جاده در هر یک از مناطق جنگلی و خوش آب و هوای کشور، زمین‌خواری و ویلاسازی به شدت آغاز شده و با در هم شکستن موانع قانونی و طبیعی سرراه خود به تخریب و تصرف اراضی و منابع ملی نزدیک جاده پرداخته است

و به منظور استفاده محلی باید تنها به یک خاکبرداری بسیار جزئی اقدام نمود که برای جیب و ماشین‌های سنگینی که برای بازرسی و تحقیق و آموزش و... وارد جنگل می‌شوند کافی بوده و به هیچ وجه لزومی برای احداث اتوبان دیده نمی‌شود؛ چرا که تمام اجزاء زنده جنگل مثل گیاهان، درختان، حیوانات و... در حال تبادلات ژنتیکی، بذری، انرژی و... با یکدیگر هستند و در واقع ما با احداث جاده‌ها ارتباط بین بذری، انرژی، تجدید حیات و... را در جنگل از بین می‌بریم و از سوی دیگر حضور کنترل نشده مردم به داخل جنگل را سبب می‌شویم که این خود تخریب را تسریع می‌نماید.

همچنین یوسفی افزود: طبق مصوبه سال ۸۶، دولت به تکمیل جاده جنگلی تاکید داشته است نه این که جاده جدیدی احداث شود. در حال حاضر ۳ جاده خاکی به موازات یکدیگر در محور روستای شیرین‌آباد و روستای ابر وجود دارد که یکی توسط شرکت گاز و دیگری توسط اداره برق احداث شده است. راه سوم راه جیب‌رویی است که اکنون از آن استفاده می‌شود. پس برای حل مشکل روستای شیرین‌آباد و ابر می‌توان با ریختن یک لایه آسفالت روی همان راه جیب‌رو مشکل را حل کرد.

براساس آخرین اعلام سازمان جهانی خواروبار و کشاورزی ملل متحد (FAO) جنگل‌ها با ذخیره کردن ۴۵۰۰ میلیارد تن کربن در بیومس و خاک خود بیشترین میزان ذخیره کربن زنده در دنیا محسوب می‌شوند. کل کربن موجود در جو ۳۰۰۰ میلیارد تن و کل کربن موجود در سوخت‌های فسیلی ۲۴۰۰ میلیارد تن می‌باشد. با نگاهی به آمار رسمی فوق مشاهده می‌شود که جنگل‌ها به تنهایی ۱/۵ برابر جو و ۲ برابر کل سوخت‌های فسیلی، دی‌اکسید کربن را در خود ذخیره کرده‌اند که با انهدام جنگل‌ها مهمترین عامل ترسیب کربن در جهان از بین رفته و مجدداً دی‌اکسید کربن به جو باز گشته و سبب افزایش تغییرات اقلیمی می‌گردد. هم‌اکنون براساس آخرین آمار رسمی جنگل‌زدایی و استفاده از سوخت‌های فسیلی بیشترین عامل تشدید ورود دی‌اکسید کربن به جو و افزایش اثرات تغییرات اقلیمی می‌باشد که خود به ترتیب باعث به خطر افتادن امنیت غذایی و گسترش پدیده بیابان‌زایی می‌شود که کشور ما، ایران در هر دو زمینه فوق به شدت در حال تأثیرپذیری است.

تجربه نشان داده است که پس از احداث جاده در هر یک از مناطق جنگلی و خوش آب و هوای کشور، زمین‌خواری و ویلاسازی به شدت آغاز شده و با در هم شکستن موانع قانونی و طبیعی سرراه خود به تخریب و تصرف اراضی و منابع ملی نزدیک جاده پرداخته است. نمونه‌های واضح آن در شمال، غرب و شرق کشور مشاهده می‌شود و دل هر بیننده دلسوزی را به درد می‌آورد. این پدیده زشت اجتماعی و فرهنگی با زمین‌خواری گسترده و تجاوز و تصرف عرصه‌های ملی در کشور می‌رود تا تمامی منابع جنگلی ملی کشور را به ورطه نابودی بکشاند و در عین حال متاسفانه مشخص نیست که این رفتار قیام‌مآبانه اجتماعی تا چه زمانی ادامه پیدا خواهد کرد و تا چه وقت باید شاهد این گونه تخریب‌ها باشیم.

می‌ماند.

محل رویش سرخدار در کوهستان افراخته علی‌آباد کتول از معدود رویشگاه‌های سرخدار جنگل‌های شمال می‌باشد که در آن درختان سرخدار با قدمت بسیار بالا که سن برخی از آنها به بیش از هزار سال هم می‌رسد به طور انبوه و گاهی به صورت توده‌های خالص رویش دارند. این ویژگی، (محدوده و منطقه) رویشگاه سرخدار افراخته را در زمره‌ی یکی از رویشگاه‌های منحصر به فرد ایران و حتی جهان قرار داده است. از این درخت اسانسی به نام «تاکسول» به دست می‌آید که در درمان انواع سرطان‌ها کاربرد دارد و نام علمی آن Paclitaxel می‌باشد و با علامت تجاری taxol ثبت شده است. اهمیت ارزش این گونه با ارزش تاریخی زمانی مشخص می‌شود که بدانیم از ۴ میلیارد هکتار جنگلی که در سطح جهان وجود دارد تنها ۴ هزار هکتار آن را درختان سرخدار تشکیل می‌دهد که ۵۰۰ هکتار آن در نزدیکی افراخته و جنگل ابر وجود دارد که معادل نزدیک به ۳۰ درصد کشور می‌باشد.

۲- ارس: از خانواده Junipereae و مشتمل بر ۶۰ گونه است و همه گونه‌های این جنس همیشه سبز به صورت درختانی بلند، کوچک و یا درختچه‌ای و خزنده بوده، دیرزیستی و عمر برخی درختان آن بسیار زیاد بوده، به طوری که حتی به بیش از ۲۰۰۰ سال می‌رسد این گونه نه به اندازه سرخدار ولی مانند آن در حال انقراض هستند.

ارزش‌های زیست محیطی منطقه جنگلی ابر

نوع پوشش گیاهی و اقلیم حاکم بر منطقه و تنوع زیستی و قدمت چند میلیون ساله منطقه به همراه آثار و میراث باستانی متعلق به دوره پارت‌ها، ضمن فراهم نمودن پتانسیل عظیم اکوتوریسم منطقه، قابلیت ثبت جهانی منطقه ابر را در فهرست میراث جهانی بشر فراهم می‌سازد. ارزش‌های زیست‌محیطی که برای جنگل ابر در نظر گرفته می‌شود همچون سایر جنگل‌های دنیا به شرح ذیل می‌باشد:

- ۱- ذخیره‌سازی کربن ۲- تولید آب شیرین ۳- حفاظت خاک
- ۴- جلوگیری از سیلاب ۵- تولید اکسیژن ۶- حفاظت از تنوع زیستی ۷- اکوتوریسم ۸- محلی برای آموزش و تعلیم و تربیت دانشجویان، ارزش ذخیره‌سازی کربن در این جنگل‌ها نیز منحصر به فرد بوده و عملاً بدون جایگزین است.

جنگل ابر در دست تخریب

با وجود مصوبه هیات دولت و تاکید آن بر تکمیل جاده قدیمی زرین‌کَل به روستای شیرین‌آباد و روستای ابرشاه‌رود، پس از اتمام مطالعات زیست‌محیطی قرار است با تغییر این مسیر، ۱۰ کیلومتر جاده از میان جنگل‌های ابر شاه‌رود عبور کند که در صورت اجرای آن، بخش عمده‌ای از جنگل‌های کمیاب هیرکانی در منطقه تخریب خواهد شد. طبق گفته دکتر پیمان یوسفی آذری معمولاً در تمام دنیا چنین جنگل‌هایی را حفاظت شده اعلام می‌کنند و در آن جاده روستایی احداث می‌شود و به هیچ وجه بافت خاک را بر هم نمی‌زنند. او افزود: جاده‌های این جنگل در ایران از نوع خاکی و درجه ۳ می‌باشد

